

Бөлетова Л.А.* Аманкулова Қ.Ы.

педагогика ғ.к, доцент, М.Әуезов атындағы ОҚУ, Шымкент, Қазақстан

аға оқушы, Тараз инновациялық-гуманитарлық университет, Тараз, Қазақстан

ЦИФРЛЫҚ ҚОҒАМДАҒЫ ОТБАСЫ ТӘРБИЕСІ: ЖАҢА МҮМКІНДІКТЕР

Автор корреспондент: bolet@list.ru

Түйін. Мақалада цифрлендіру қазіргі қоғам өмірінің барлық салаларына, олардың қатарында маңызды әлеуметтік институт - отбасында бала тәрбиесіне елеулі ықпал жасайтындығына назар аударылып, мұнда туындайтын отбасы тәрбиесі мәселелері және олардың кейбір шешімдері қарастырылған. Цифрлендіру бірінші кезекте отбасы тәрбиешілері - ата-аналар мен ересек отбасы мүшелерінің өмірлік қызметіне, олардың сана-сезімі мен мінез-құлықтына, тәрбиелік әрекеттеріне әсерін тигізеді. Дер кезінде бала да ұдайы цифрлендіру құралдарынан таралатын ақпараттар, цифрлендіру құралдарымен қарым-қатынастарының шеңберінде болады. Сондықтан, цифрлық ұрпақ тәрбиесінде тек мектепте ғана емес, отбасында да әр түрлі қиындықтар пайда болады. Цифрлық құралдар отбасы тәрбиесінде жаңа мәселелер туындатады, бірақ оны нығайтудың жаңа мүмкіндіктерін де ашады. Осы тұрғыдан цифрлық әлемдегі отбасында бала тәрбиесінің жаңа проблемаларына сипаттама беріліп, оның ата-аналар педагогикасы үшін ашатын жаңа мүмкіндіктері айқындалған.

Кілт сөздер: отбасы тәрбиесі, цифрлық қоғам, цифрлендіру, отбасы педагогикасы, цифрлық ұрпақ, отбасында бала тәрбиесі.

Қазіргі қоғам дамуының негізгі тенденцияларының бірі - цифрлендіру қоғам өмірінің барлық салаларында айқын көрініс табуда. Бүгінгі таңда өндіріс саласында цифрлендіру құралдарының көмегімен адам қиялынан әлдеқайда ғажайып, таңқаларлық жаңалықтар жасалып, ендірілуде. Цифрлық құралдар әлеуметтік салалардағы құбылыстар мен үдерістерге күн сайын терең кіріп келуде. Соның ішінде жас ұрпақ тәрбиесінде цифрлендірудің ерекше орны мен рөлі тек педагог ғалымдар мен тәжірибешіл педагогтарды ғана емес, кең жұртшылықты да ойландыруда. Бүгінгі таңда «медиа саласындағы педагогикалық білім мен тәрбие, яғни медиапедагогика ақпараттық қоғамда балаларды әлеуметтендірудің қажетті құрамдасына айналды» [1].

Цифрлендірудің қазіргі заманғы оқушы-жастар тәрбиесіндегі орны мен рөліне тоқталатын болсақ, бір жағынан жылдам ақпарат тарататын, адамның қарым-қатынас аумағын бірнеше рет кеңейтетін цифрлық құралдар, балалар мен жастарды ерекше ақпараттық-білімдік, танымдық кеңістікке кірістіреді. Бұл кеңістік баланың ақпараттық (танымдық) қажеттіліктерін керегіден де артық қамтамасыз ете алады. Енді бала кітап іздемейді, ата-анасына, мұғалімдерге немесе ересектерге сұрақтар қойып отырмайды. Оның барлық сұрақтарына интернет жауап беруі мүмкін. Өзіне қызығушылық тудырған кез келген мәселе туралы цифрлық құралдардан мәлімет алады. Енді оның танымдық іс-әрекетінде басқа ақпарат көздерінің - мұғалім сөзінің, оқулықтар мен оқу құралдарының үлесі азаюы мүмкін. Цифрлық құралдардан таралатын ақпараттар тартымды, көрнекті, қабылдау үшін оңай және тағы басқа да сипаттарымен ерекшеленеді.

Дегенмен, цифрлық құралдардың тұлғалық санасы мен мінез-құлқы қалыптасырып үлгірмеген бала мен жасөспірімге әсерінің екінші қыры педагогтар, ата-аналар мен жұртшылықты алаңдатып отыр. Цифрлық құралдардан таралатын ақпараттардың педагогикалық іс-әрекет, қоғамдық тәрбие өлшем шарттарына (критерийлеріне) қаншалықты сәйкес келетіндігінің өзі, үлкен әлеуметтік-педагогикалық мәселе. Белгілі дәрежеде балаға интернет ұсынатын ақпарат педагогикалық нормаларға, тәрбие принциптеріне, тәрбие мазмұнына сәйкес келмеуі, оның санасына теріс, қоғамдық тәрбие мақсаттарына қайшы әсер ету қаупі, тіпті балалар мен жасөспірімдерді адамгершілікке қайшы, өзінің және айналасындағылардың денсаулығына, өміріне қауіп-қатер келтіретін әрекеттерге итермелеуін жиі көріп отырмыз.

Балалар мен жасөспірімдер арасында ілгері бірлі-жарым болатын келеңсіз жағдайлар -

суицид, зорлық-зомбылықтар және тағы басқалары соңғы жылдары кеңінен тарала басталды. Оның себептері, түбінен цифрлық ақпарат мен коммуникация құралдары арқылы бала мен жасөспірім санасына сіңетін теріс ақпараттар екендігі мәлім. Бала цифрлық құралдарды пайдалануды техникалық жағынан жылдам меңгеріп алады. Бүгінде айналада қолына смартфон, ұялы телефон ұстамаған бірде-бір адамды көрмейсің. Олар не оқып жатыр, қандай ақпараттар мен санасын «сусындатып» отыр дерсің. Адамдар қабылдап отырған ақпараттар қаншалықты объективті, дұрыс? Бұл ақпараттарды олар қаншалықты шынайы деп қабылдап отыр. Бұл ақпараттардың ішінде адам санасын, қоғамдық пікірді бұрмалайтын ақпараттар болуы да мүмкін ғой? Балалар мен жастарды білімге, әдепке, тәртіптілікке, ізгілікке, дамуға, қоғамға пайда келтіруге жетелейтін ақпараттар да аз емес. Соны мен қатар, тәрбиеге теріс, бұрыс ақпарат тарататын сайттар, блогерлер де табылады. Бала оның айырмашылығын түсінбейді. Ақпаратты көбінесе механикалық түрде қабылдайды. Демек, цифрлендіру құралдарын пайдалана білгенімен, баланың ақпараттық мәдениеті қалыптаспаған.

Цифрлендіру құралдарының тәрбие ісіне теріс әсер етуші жақтарын, бірінші кезекте мектеп педагогтары күнделікті педагогикалық қызметте көріп отыр. «Цифрлық құралдар жаман немесе жақсы емес, мәселе оларды дұрыс пайдалана білуде. Сондықтан біз балаларымызды цифрлық құралдардан пайдалануын шектей алмаймыз. Цифрлық құралдарды пайдалана білмеген балалар - бүгінгі өмірден артта қалған, ал ертең бәсекеге қабілетсіз адамдарға айналады», - дейді мектеп педагогтарының бірі. Ия, цифрлендіру құралдарының тәрбие саласында тудыратын қиындықтары мен проблемаларын бір жақты қарауды жақтамаймыз. Болашақ, соның ішінде балаларымыздың болашағы - цифрлық қоғамда табысты әрекет жасауында, бәсекелікке қабілеттілікте. Бірақ, баланы жастайынан цифрлық құралдарды ұтымды, дамытушы мақсаттарда пайдалануға даярлауымыз керек. Бұл, әрине отбасынан, баланың ерте жастағы дәуірінен басталуы, оның мектепте, кәсіптік лицей, колледж немесе жоғары оқу орнында оқу кезеңінде де отбасылық тәрбиенің маңызды бөлігіне айналуы керек деп ойлаймыз.

Қазіргі отбасы. Кешке жұмыстан кейін бүкіл отбасы үйге оралады. Бірақ әркім өз жұмысымен айналысады. Бәрінің қолында бір-бір ұялы телефон. Әке өзінің смартфонынан жаңалықтар оқиды. Әйел құрбысымен сөйлеседі немесе интернет-дүкеннен жаңа үлгідегі киімдерді іздейді. Аға достарымен немесе әпке құрбыларымен ұялы телефон арқылы сағаттап сөйлеседі. Мектептен келген бала, егер оның да ұялы телефоны болмаса, теледидардан кез келген хабарды көреді. Бұл қазіргі таңда басым көпшілік отбасыларындағы жағдай.

Цифрлендіру құралдары отбасы педагогикасына қалай әсерін тигізді?

Біріншіден, отбасында ақпарат айналымы күрт артты. Бұл әртүрлі ақпарат: отбасының тұрмыстық өміріне қажетті ақпараттардан бастап, аймақ, мемлекет, әлемдегі жаңалықтар, түрлі салалардағы жетістіктер мен проблемалар туралы ақпараттар. Отбасының ақпарат тұтынуы бірнеше рет артқаны мәлім. Дегенмен, цифрлық ақпарат көздеріне тәуелділік, отбасының негізгі функцияларының бірі - бала тәрбиесінің артындағы жоспарға жылжуына әкелуде. Ата-аналардың жұмыстан кейін де, балаларымен тәрбиелік қарым-қатынас жасауына уақыты болмай қалды.

Екіншіден, цифрлендіру ата-аналар тарапынан баланың мектептегі үлгерімін, тәртібін қашықтықтан бақылауға, мұғалімдермен ұдайы қарым-қатынаста болуына кең мүмкіндіктер жасады. Бұның, әрине отбасы тәрбиесін тағы бір жоғары сатыға көтерері анық.

Карантин кезінде, қашықтықтан оқыту практикасының пайдаланылуы, оқытудың бұл формасының кең мүмкіндіктерін, артықшылықтарын көрсетті. Сонымен бірге, ата-аналар да балаларының үлгеріміне қарауға, өздерінің педагогикалық функцияларын орындауға кірісіп, айтарлықтай тәжірибе арттырды. Көпшілік ата-аналардың цифрлық сауаттылығы, оқыту және тәрбиелеу икемділіктері дамыды.

Үшіншіден, отбасы тәрбиесіне цифрлендіру құралдарының әсері, жанұя тәрбиесінің ортасында тұрған бала тұлғасы, оның цифрлық құралдармен өзара әрекеттесуінің

сипатына байланысты. Бала - цифрлық құралдарды пайдаланатын отбасы мүшелерінің бірі, ақпарат тұтынушысы. Мәселе, ол цифрлендіру құралдарын қалай пайдаланып отырғандығында. Яғни, цифрлендіру жағдайында отбасы тәрбиесінің үлкен мәселесі - баланың цифрлық құралдарды ұтымды, тұлғалық даму үшін, пайдалануға баулу. Бұл оңай педагогикалық міндет емес. Ата-ана балаларының интернетті, цифрлық құралдарды қашан, қандай мақсатта пайдаланып отырғандығын қадағалауы, оларды пайдалы ақпараттар табуға, ақпараттарды өңдеуге және қолдануға үйретуі, дер кезінде тәрбиелік тұрғыдан теріс ақпараттарға «иммунитет» қалыптастыруы керек.

Мектеп оқушылардың ақпараттық құзыреттіліктерін қалыптастырады. «Информатика» сабақтарында, компьютерлік құралдарды пайдаланудың техникалық қырларын меңгереді. Басқа оқу пәндері сабақтарында, интернет және баспасөз ақпараттық құралдарынан алынған медиа мәтіндермен жұмыс істейді, өзі ақпарат іздейді, оны өңдейді, әр түрлі оқу-танымдық міндеттерді шешу үшін пайдаланады [2].

Дегенмен, ақпараттық құзыреттілікті қалыптастыру отбасында баланың цифрлық құралдармен өзара әрекеттесуін дұрыс бағыттау мен байланысты ата-ананың да мақсатты іс-қимылдарын талап етеді.

Ата-ананың баланың цифрлық мәдениетін қалыптастырудағы қызметі, мына педагогикалық іс-қимылдарды қамтиды:

- балаға цифрлық құралдарды пайдалану ережелерін, цифрлық құралдармен жұмыстағы оқу еңбегі гигиенасының қарапайым қағидаларын ескерту және оларды орындауды үнемі қадағалау;

- баланың ақпараттық қауіпсіздігін қамтамасыз ету шараларын білу және қолдану [3];

- баламен бірге тәрбиелік, дамытушы бағыттағы қызықты, тұлғалық дамуға және пайдалы іс-әрекетке мотивациялайтын қосымша ақпараттарды табу және олар туралы басқа отбасы мүшелерінің қатысуымен өзара пікір алмасу [4];

- үйдегі оқу жұмысына (үй тапсырмаларын орындауда) ақпарат іздеуде, өңдеуде және пайдалануда көмектесу;

- онлайн оқуды ұйымдастыруға қажетті жағдайлар жасау және көмектесу, ата-аналардың қашықтықтан оқу саласында білікті болуы;

- баланың сабаққа дайындалу және демалыс уақытында цифрлық құралдарды пайдалануда қандай ақпараттар мен жұмыс істеуін бақылау, теледидардан не көретіндігін қадағалау;

- баланың цифрлық құралдар арқылы қарым-қатынастарын назарда ұстау;

- компьютерлік тәуелділікке жол бермеу, баланың қызығушылықтарының әртараптылығына қол жеткізу;

- баланың оқудағы жетістіктерін және мектептегі тәртібін қашықтықтан қадағалай келе, оның өзімен туындаған мәселелерді, алдағы даму міндеттерін бірге талқылау;

- мұғалімдер және сынып жетекшілерімен әрдайым байланыста болу.

Қорыта келе, цифрлық қоғамда отбасындағы бала тәрбиесі өзіндік ерекше сипаттарымен айрықшаланады. Бұл ерекшеліктер цифрлендіру құралдарының отбасы өміріне күн сайын терең кіруімен, отбасы мүшелерінің ақпарат тұтынушылары ретіндегі ерекше іс-әрекеттері, балалардың оқу-танымдық және оқудан тыс жұмыстарын ұйымдастыруда цифрлық құралдардың үлесінің артуымен байланысты. Ата-аналардың цифрлық сауаттылығы мен қатар медиа тәрбие бағытындағы білім мен икемділіктерінің орны мен рөлі арта түседі.

Әдебиеттер тізімі:

1 Алпатикова С.В. Медиапедагогика - необходимая составляющая социализации детей в информационном обществе // Молодой ученый. Москва. 2018.№24. С. 296-297.

2 Мантуленко В.В. Особенности использования электронных медиа в учебно-воспитательном процессе общеобразовательной школы // Автореф. дис. ... канд. педагог. наук. Самара, 2007. 20 с.

3 Малых Т.А. Педагогические условия развития информационной безопасности младшего школьника // Автореф. дис. ... канд. педаг. наук. Иркутск, 2008. 22 с.

4 Алметов Н.Ш., Молдашова Г.А. Усиление воспитательного компонента информационно-образовательной технологии в условиях профессионально-мотивирующего образования // II Всероссийский научно-практический симпозиум с международным участием на тему: «Информационная среда школы как ресурс исследовательской деятельности субъектов образовательного процесса». Томск, 2013. С. 235-240.

Аннотация. В статье с точки зрения влияния цифровизации на все сферы жизнедеятельности современного общества, в том числе важного социального института - семьи, рассматривается проблемы семейного воспитания и некоторые возможности их решения. Цифровизация, в первую очередь, оказывает влияние на жизнедеятельность семейных воспитателей - родителей и старших, на их сознание и поведение, воспитательные действия. В то же время, постоянные взаимодействия с цифровыми источниками информации включает детей в круг их воздействия. В связи с этим, с трудностями воспитания цифрового поколения сталкиваются не только воспитательная система школы, но семейное воспитание. Цифровые средства вызывают новые проблемы семейного воспитания детей, но открывают новые возможности для его совершенствования. С этой позиции охарактеризованы новые проблемы семейного воспитания и их новые возможности для родительской педагогики.

AbstractIn the article, from the point of view the impact of digitalization on all spheres of the modern community life, including the important social institution - the family, the article discusses the problems of family education and some ways to solve them. Digitalization, in the first place, has an impact on the life of family educators - parents and elders, on their consciousness and behavior, educational activities. At the same time, constant interaction with digital sources of information includes children in their circle of influence. In this regard, not only the educational system of the school, but family upbringing face the difficulties of educating the digital generation. Digital tools cause new problems in the family education of children, but open up new opportunities for its improvement. From this position, new problems of family upbringing and their new opportunities for parental pedagogy are characterized.

Keywords: family upbringing, digital society, digitization, family pedagogy, digital generation, child upbringing in the family.